

The Role of the Islamic Seminary (Ḥawzah ‘Ilmīyah) of Qom in Education during the Last Century

Mohammad-Hossein Saed Razi¹

This article was written with the support of the Permanent Secretariat of the Congress of the 100th Anniversary of the Re-establishment of the Qom Seminary and the Achievements and Tributes of Grand Ayatollah Hajj Sheikh Abdul Karim Haeri.

1. Faculty Member, The Academic Institute for Ethics and Education, Qom, Iran.

mh.saedrazi@yahoo.com

Received: 2025/06/18; Accepted 2025/12/06

Extended Abstract

Introduction and Objectives: Throughout the history of Islamic civilization, there are few examples of the institutional separation of religious sciences from worldly sciences. For centuries, religious educational centers were responsible for teaching a wide range of disciplines, including transmitted, rational, and empirical sciences. In Iran, Islamic seminaries and religious schools played a central role in both general and higher education, and many great scholars were simultaneously authorities in religion and diverse sciences.

However, beginning in the late Qajar period and especially during the Pahlavi era, a gradual process of separating religion from the official education system emerged, with Western-oriented educational models replacing traditional ones. While this transformation expanded modern education, it weakened the role of religion and religious values in the education system.

Against this backdrop, the Islamic Seminary (ḥawzah ‘ilmīyah) of Qom, as the most important Shi’i scholarly center, has consistently sought to preserve and redefine its

historical and civilizational role in education. Examining this role is crucial, as education is one of the primary arenas for the realization of religious education and the transmission of Islamic values to new generations. This study aims to provide a comprehensive, analytical account of the Qom Islamic Seminary's role in Iranian education over the past century and to explain its evolution across different historical periods. The research seeks to show how this role shifted from scattered, individual-based activities to structured and institutionalized interactions, and what challenges and achievements accompanied this transformation.

Method: This study is descriptive–analytical in methodology and based on documentary and historical research. Data were collected through examination of official documents, memoranda of understanding, institutional reports, legal enactments, written works, memoirs, and analyses related to the interaction between the Qom Islamic Seminary and the Ministry of Education.

Using a historical–analytical method, the evolution of the Islamic seminary's role in education during the last century was examined in five distinct periods. This periodization was based on institutional milestones, structural changes, and policy developments. In the descriptive stage, the most important actions, institutions, influential figures, and joint programs between the Qom Islamic seminary and education were identified and reported. In the analytical stage, the level of impact, degree of institutionalization, and overall orientation of these interactions were evaluated. Data analysis employed qualitative and comparative methods, aiming not merely to report events but to extract dominant patterns, upward or downward trends, and persistent challenges. This method enabled a broad picture of the Qom Islamic seminary's evolving role and its current position in Iran's education system.

Results: The findings of this study indicate that the role of this Seminary in education during the last century can be explained in five main periods:

1. Pre-Revolution Period: The seminary's role was scattered and individual-based, largely in reaction to the expansion of secular education. Toward the end of this period, however, figures such as Martyrs Beheshti, Bahonar, and Motahhari contributed to more effective cooperation, including the authorship of textbooks and the establishment of modern religious schools.

2. Post-Revolution to 2006: This was a period of value convergence and efforts to Islamize education. Islamic Seminary scholars became more involved in revising curricula, shaping educational structures, and participating in decision-making bodies, though institutional coherence was still incomplete.

3. 2006 Onwards – Formation of the Cooperation Headquarters: The establishment of the Headquarters for Cooperation between Islamic Seminaries and the Ministry of Education marked a turning point in institutionalizing interactions. Cooperation expanded through specialized committees, agreements, conferences, and joint programs in human resources, research, textbook writing, and educational activities.

4. Period of Relative Consolidation: Efforts were made to institutionalize cooperation at provincial and national levels.

5. 2016 to Present: This period has been characterized by expanded policymaking and broad implementation of joint strategic programs.

Discussion and Conclusion: The historical analysis shows that the seminary's role in education has followed a gradual, largely upward trajectory. The Seminary of Qom has evolved from a reactive and limited actor into an institutional player that influences policymaking, planning, and the implementation of educational activities. The establishment of the Cooperation Headquarters and the drafting of strategic documents are among the most significant achievements of this process.

Nevertheless, the findings reveal a considerable gap between the current state and the desired level of interaction. Challenges such as limited executive capacity, institutional inconsistencies, managerial changes, and underutilization of the seminary's scholarly and research potential have hindered the full realization of objectives.

Therefore, strengthening institutional prerequisites, activating the seminary's latent capacities, training specialized human resources aligned with the education system's needs, and addressing structural and cultural barriers are essential to enhancing the seminary's role in education. Achieving these goals can deepen Islamic education and improve the quality of Iran's education system.

Acknowledgements: The author expresses gratitude to all scholars, researchers, and administrators of the Islamic Seminary (Ḥawzah 'Ilmīyah) of Qom and the Ministry of Education for their documents, experiences, and insights, which contributed to this study.

Conflict of Interest: The author declares that there is no personal or organizational conflict of interest in conducting or publishing this research.

Keywords: The Islamic Seminary (Ḥawzah 'Ilmīyah) of Qom, Education, Islamic Education, Institutional Interaction, Last Century.

Cite this article: Saed Razi, Mohammad-Hossein (2025). The Role of the Islamic Seminary (Ḥawzah 'Ilmīyah) of Qom in Education during the Last Century. *Journal of Islamic Education* 20(54): 7-40.

نقش حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش در سده اخیر

محمد حسین صاعد رازی¹

این مقاله با حمایت دبیرخانه دائمی کنگره یکصدمین سالگشت بازتأسیس حوزه علمیه قم و دستاوردها و نکوداشت آیت الله العظمی حاج شیخ عبدالکریم حائری رحمته تألیف شده است.

۱. عضو هیئت علمی مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت، قم، ایران.

mh.saedrazi@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۵

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: در تاریخ تمدن اسلامی، تفکیک نهادی میان علم دینی و علم بشری سابقه‌ای طولانی ندارد و تا قرون متمادی، مراکز آموزشی دینی متولی آموزش طیف وسیعی از دانش‌ها، اعم از علوم نقلی، عقلی و تجربی بوده‌اند. در ایران نیز، حوزه‌های علمیه و مدارس دینی نقش محوری در آموزش عمومی و عالی ایفا می‌کردند و بسیاری از دانشمندان بزرگ، هم‌زمان صاحب‌نظر در دین و علوم گوناگون بودند. با این حال، از اواخر دوره قاجار و به‌ویژه در عصر پهلوی، به تدریج فرایند تفکیک نهاد دین از نظام رسمی آموزش و پرورش شکل گرفت و الگوی آموزشی غرب‌محور جایگزین الگوی سنتی شد. این تحول، اگرچه موجب گسترش آموزش نوین گردید، اما به تضعیف حضور دین و ارزش‌های دینی در نظام تعلیم و تربیت انجامید. در چنین بستری، حوزه علمیه قم به عنوان مهم‌ترین مرکز علمی شیعه، همواره تلاش کرده است نقش تاریخی و تمدنی خود را در عرصه تعلیم و تربیت حفظ و بازتعریف کند. اهمیت بررسی این

نقش از آن جهت است که آموزش و پرورش یکی از اصلی‌ترین عرصه‌های تحقق تربیت دینی و انتقال ارزش‌های اسلامی به نسل جدید به شمار می‌آید. هدف اصلی این پژوهش، ترسیم تصویری جامع و تحلیلی از نقش‌آفرینی حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش ایران در سده اخیر و تبیین سیر تحول این نقش در دوره‌های مختلف تاریخی است. پژوهش می‌کوشد نشان دهد که این نقش‌آفرینی چگونه از فعالیت‌های پراکنده و فردمحور به تعاملات ساختارمند و نهادمند تبدیل شده و چه فراز و نشیب‌هایی را تجربه کرده است.

روش: پژوهش حاضر از نظر روش‌شناسی، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات اسنادی و تاریخی است. داده‌های تحقیق از طریق بررسی اسناد رسمی، تفاهم‌نامه‌ها، گزارش‌های نهادی، مصوبات قانونی، آثار مکتوب، خاطرات و تحلیل‌های مرتبط با تعامل حوزه علمیه قم و وزارت آموزش و پرورش گردآوری شده است. در این پژوهش، با رویکرد تاریخی-تحلیلی، تحولات نقش حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش طی سده اخیر در قالب پنج دوره زمانی متمایز بررسی شده است. این دوره‌بندی براساس نقاط عطف نهادی، تغییرات ساختاری، و تحولات سیاست‌گذاری در هر مقطع صورت گرفته است. در مرحله توصیف، مهم‌ترین اقدامات، نهادها، افراد تأثیرگذار و برنامه‌های مشترک حوزه و آموزش و پرورش در هر دوره شناسایی و گزارش شده و در مرحله تحلیل، میزان اثرگذاری، سطح نهادمندی، و جهت‌گیری کلان این تعاملات مورد ارزیابی قرار گرفته است. روش تحلیل داده‌ها، تحلیل کیفی و مقایسه‌ای بوده و تلاش شده است ضمن پرهیز از نگاه صرفاً گزارش‌محور، الگوهای غالب، روندهای صعودی یا نزولی و چالش‌های پایدار تعامل حوزه و آموزش و پرورش استخراج شود. این روش امکان ارائه تصویری کلان از سیر تطور نقش حوزه علمیه قم و ارزیابی جایگاه کنونی آن در نظام آموزش و پرورش کشور را فراهم ساخته است.

نتایج: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نقش حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش طی سده اخیر را می‌توان در پنج دوره اصلی تبیین کرد. دوره نخست، دوران پیش از انقلاب اسلامی است که نقش حوزه عمدتاً به صورت پراکنده و فردمحور و در واکنش به گسترش نظام آموزشی سکولار شکل گرفت؛ هرچند در سال‌های پایانی این دوره، با فعالیت‌های شهیدان بهشتی، باهنر و مطهری، همکاری‌های مؤثرتری در حوزه تألیف کتاب‌های درسی و تأسیس مدارس دینی-نوین

پدید آمد. دوره دوم، از پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۸۵، دوره همگرایی ارزشی و تلاش برای اسلامی‌سازی آموزش و پرورش است. در این مقطع، دین مسئولیت اجتماعی آشکارتری یافت و حضور حوزویان در بازنگری محتوای درسی، ساختارهای تربیتی و نهادهای تصمیم‌ساز افزایش یافت، هرچند این تعاملات هنوز فاقد انسجام نهادی کامل بود. دوره سوم، با تشکیل ستاد همکاری‌های حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش از سال ۱۳۸۵، نقطه عطفی در ساختارمند شدن این تعاملات محسوب می‌شود. در این دوره، همکاری‌ها در قالب کمیته‌های تخصصی، تفاهم‌نامه‌ها، همایش‌ها و برنامه‌های مشترک در حوزه‌های نیروی انسانی، پژوهش، تألیف کتب درسی و فعالیت‌های پرورشی توسعه یافت. دوره چهارم، دوره تثبیت نسبی و تلاش برای نهادینه‌سازی همکاری‌ها در سطوح استانی و ملی است و دوره پنجم، از سال ۱۳۹۵ تاکنون، دوره گسترش سیاست‌گذاری‌ها و اجرای گسترده طرح‌های مشترک با رویکرد راهبردی و کلان محسوب می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری: تحلیل سیر تاریخی نقش حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش نشان می‌دهد که این نقش‌آفرینی، روندی تدریجی و عمدتاً صعودی داشته است. حوزه علمیه قم توانسته است از جایگاه کنشگری واکنشی و محدود، به یک بازیگر نهادی و اثرگذار در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای بخشی از فعالیت‌های تربیتی نظام آموزش و پرورش ارتقا یابد. شکل‌گیری ستاد همکاری‌ها و تدوین اسناد راهبردی را می‌توان از مهم‌ترین دستاوردهای این فرایند دانست. با این حال، نتایج پژوهش حاکی از آن است که علی‌رغم دستاوردهای قابل توجه، فاصله معناداری میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب تعامل حوزه و آموزش و پرورش وجود دارد. چالش‌هایی همچون محدودیت ظرفیت‌های اجرایی، ناهماهنگی‌های نهادی، تغییرات مدیریتی، و عدم بهره‌برداری کامل از توان علمی و پژوهشی حوزه، مانع از تحقق حداکثری اهداف شده است. بر این اساس، تقویت پیش‌نیازهای نهادی، بالفعل‌سازی ظرفیت‌های بالقوه حوزه‌های علمیه، تربیت نیروی انسانی متخصص و متناسب با نیازهای آموزش و پرورش، و رفع موانع ساختاری و فرهنگی، از مهم‌ترین الزامات ارتقای نقش حوزه علمیه قم در این عرصه به شمار می‌آید. تحقق این اهداف می‌تواند به تعمیق تربیت اسلامی و ارتقای کیفیت نظام تعلیم و تربیت کشور منجر شود.

تقدیر و تشکر: نویسنده بر خود لازم می‌داند از کلیه اندیشمندان، پژوهشگران و مدیران

نوع مقاله: پژوهشی

حوزه علمیه قم و وزارت آموزش و پرورش که اسناد، تجربیات و دیدگاه‌های آنان در انجام این پژوهش مؤثر بوده است، قدردانی نمایند.

تعارض منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافع شخصی یا سازمانی وجود نداشته است.

واژگان کلیدی: حوزه علمیه قم، آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت اسلامی، تعامل نهادی، سده اخیر.

استناد: صاعد رازی، محمد حسین (۱۴۰۴). نقش حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش در سده اخیر. مجله تربیت اسلامی ۲۰(۵۴): ۷-۴۰.

مقدمه

در قرون گذشته، مراکز علمی و آموزشی در حوزه علوم دینی و بشری به صورت اصولی از هم جدا نبوده‌اند و مجموعه دانش‌های دینی بشری در موضوعات مختلف در جایگاه‌های مشترکی تدریس و تحقیق می‌شده است. این دوره در تاریخ اسلام دوره‌ای طولانی بوده که هم در ایران و هم در سایر کشورهای اسلامی وجود داشته است.^۱ در اوایل این دوره اغلب مساجد محور بودند و دروس حدیث، فقه، تفسیر و دروس وابسته به آنها اصلی‌ترین دروس بوده‌اند.^۲ البته به تدریج آموزش از مساجد به مدارس منتقل شد، که در آنها نیز دانش‌های دینی همراه با دیگر دانش‌ها تدریس می‌شد.^۳ بر این اساس حداقل در ایران هزار سال، علم و دین در کنار یکدیگر بودند و علما و پزشکان و منجمان و ریاضیدانان بزرگ تاریخ ما جزء علمای بالله و صاحبان دین و متفکران دینی بوده‌اند^۴ و در حقیقت در این دوره مدارس و حوزه‌های علمیه و عالمان دینی متصدی آموزش بوده‌اند.

خواندن، نوشتن، حساب کردن، معارف، علوم پایه امروز، مهندسی طب، فقه و شرعیات، همه در یک مدرسه جمع بود. لذا چهره‌های شاخص در میان علمای گذشته قابل تفکیک نیستند؛ تا آنجا که طبیب از فقیه گاهی قابل تفکیک نیست. مثلاً شیخ‌الرئیس، هم فیلسوف است و هم طبیب، در ریاضیات هم دست دارد.^۵ افرادی چون خواجه نصیرالدین طوسی، خیام، ابن‌سینا و خوارزمی عالمان این دوره‌اند. به تدریج حوزه علمیه و نهاد آموزش و پرورش از یکدیگر جدا شدند، اما تأثیرگذاری حوزه علمیه در آموزش و پرورش هیچ‌گاه متوقف نشده است. بر این اساس آنچه در این تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد، نقش حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش در سده اخیر است. این تأثیرگذاری را می‌توان به پنج دوره تقسیم کرد:

-
۱. اعرافی، ۱۳۹۵، ص ۲۹۱.
 ۲. ر.ک: حسین‌زاده شانه‌چی، ۱۳۸۸، ص ۶۲.
 ۳. شلیبی، ۱۳۶۱، ص ۹۹-۱۰۰.
 ۴. آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۹/۲۹.
 ۵. محمدیان، محی‌الدین بهرام؛ رئیس محترم سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، مصاحبه.

دوره اول: دوران پیش از انقلاب

در این دوره که بعد از مشروطه آغاز شد، از یک سو حوزه‌های علمیه حالت انقباضی یافتند و از سوی دیگر تحولاتی در غرب به وجود آمد که موجب محدود شدن قلمروهای دانشی و معرفتی در حوزه‌ها شد و تحولاتی در حوزه علوم تجربی و دیگر شاخه‌های دانش بشری در ایران به وجود آمد؛ البته این مسأله قبل از مشروطه آغاز شده بود؛ ولی در زمان مشروطه شدت بیشتری یافت. در این دوره در سطوح مختلف، مراکز جدید آموزشی ایجاد شد. در سطوح پایین آموزشی، یعنی در مقابل مکتب‌خانه‌ها، مدارس جدید و در برابر حوزه‌های دینی که قبلاً از جایگاه خاصی برخوردار بودند، دانشگاه و مدارس عالی به وجود آمد (اعرافی، ۱۳۹۵، ص ۲۹۱). در حقیقت از وقتی که اروپای‌ها و غربی‌ها و سیاستمداران صهیونیست دانش را همراه با سیاست وارد ایران کردند، علم را از دین جدا نمودند و در نتیجه رشته دین، یک رشته خالی از علم تجربی شد و رشته علم، یک رشته خالی از دین گردید.^۱

این دوره دوره‌ای است که ردپای فرهنگ غرب در سیستم تعلیم و تربیت، با تأسیس مدارس غربی و آمریکایی در کشور پدیدار شد. این مدارس که براساس فرهنگ استعماری به وجود آمد، به دنبال اشاعه بی‌دینی، بی‌هویتی و غرب‌زدگی بود. در کلام بزرگان، از آموزش و پرورش این دوره که تا پیروزی انقلاب اسلامی ادامه داشت، با عباراتی چون ضد دینی و سکولار تعبیر شده است. قداست علم، عالم و معلم در این دوران جای خود را به مادیت داد، به نحوی که مکان تحصیل علم از مسجد فاصله گرفت و قرآن در کتب درسی بسیار کم‌رنگ شد.^۲

در اواخر این دوره، همکاری حوزه علمیه قم و آموزش و پرورش، با مجاهدت بزرگانی چون شهید آیت‌الله بهشتی، شهید باهنر و شهید آیت‌الله مطهری در سال‌های پیش از پیروزی انقلاب اسلامی آغاز شد.

ورود شهید بهشتی به آموزش و پرورش به اول دهه ۱۳۳۰ برمی‌گردد که با تدریس درس زبان انگلیسی در دبیرستان حکیم نظامی قم، آغاز و پس از سه سال تدریس و با تأسیس دبیرستان دین و دانش به سبک جدید در سال ۱۳۳۳ ادامه یافت که ایشان در کنار تدریس و فعالیت آموزشی، مدیریت

۱. آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۹/۲۹؛ ر.ک: حسین‌زاده شانه‌چی، ۱۳۸۸، ص ۷۳-۷۸.

۲. حیدری، غلامحسین، مصاحبه.

این دبیرستان را نیز به عهده داشت، که این دوره یک دهه به طول انجامید و با تشکیل کانون اسلامی دانش‌آموزان، معلمان و فرهنگیان در سال ۱۳۴۱ و تشکیل مدرسه منتظریه (حقانی) در سال ۱۳۴۲ استمرار و گسترش یافت.^۱

از سال ۱۳۴۵ آقایان شهید بهشتی و شهید باهنر و شهید مطهری با همکاری آقایان گل‌زاده برقی و غفوری در عرصه تألیف کتاب‌های درسی وارد شدند، که با عنوان شناخت اسلام چاپ شد و مشرف به انقلاب با تحولی که در برخی دانش‌آموزان ایجاد کرد، نتیجه داد.^۲

دوره دوم: پس از انقلاب تا سال ۱۳۸۵:

در این دوره در بسیاری از ساحت‌ها و در بسیاری از مبانی فکری، اجتماعی و سیاسی تحولات عظیمی به وجود آمد و زحمات علامه طباطبایی و بعضی دیگر از حوزویان و دانشگاهیان به بار نشست و بر این اساس که دین مسئولیت اجتماعی پیدا کرده بود، اقشار مختلف احساس همگرایی کردند.^۳

در حقیقت موج علمی در کشور با پیروزی انقلاب اسلامی شروع شد و حرکات مؤثری در جهت احیای تعلیم و تربیت اسلامی در کشور صورت گرفت و افرادی چون شهید رجایی، باهنر و بهشتی در این راه تلاش‌های فراوانی کردند. ایجاد مراکز تربیت معلم، تأکید بر اقامه نماز، تحول در محتوای کتب درسی و...، از جمله تحولات این دوره است.^۴

موضوع تعامل دو نهاد بزرگ فرهنگی کشور به صورت جدی‌تر، اما پراکنده پیگیری شد و به اجرای طرح‌ها و برنامه‌هایی انجامید.

اوایل انقلاب شهید بهشتی، دکتر سید کاظم نائینی را که فردی با تجربه در دفتر تألیف کتاب‌های درسی بود، دعوت کرد و از ایشان جویای وضعیت کتاب‌های درسی؛ به‌ویژه کتاب‌های تعلیمات دینی، بعد از انقلاب شد و تأکید کرد که:

۱. رودسری، حسین، الگوی حضور؛ نگاهی به سیره شهید بهشتی در تعلیم و تربیت، ص ۲۰.
۲. اعتصامی، محمد مهدی، نشست علمی با موضوع «درسی آموزش دین در نظام تربیت رسمی کشور و چالش‌های آن، انجمن علمی تعلیم و تربیت اسلامی حوزه، ۲۹ دی ۱۳۹۴.
۳. همان، ص ۲۹۲.
۴. حیدری، غلامحسین، مصاحبه.

«ما می‌خواهیم کتاب‌های دینی و فلسفه دین را دوباره در برنامه‌ها قرار دهیم؛ زیرا ما این کتاب‌ها را پیش از انقلاب، متناسب با آن زمان نوشتیم، اما اکنون شرایط تغییر کرده است و شما اولاً در فکر تألیف و تغییر کتاب‌های دینی باشید و ثانیاً طرح خود را برای مدیریت دفتر تألیف آماده کنید»^۱.

پنج اثر از حوزه کتاب‌های دینی به اهتمام شهید دکتر بهشتی و همکارانش تألیف شد (کتاب‌های دینی پنجم دبستان، اول راهنمایی و اول تا سوم دبیرستان)؛ مؤلفه‌های ذیل در آن وجود داشت: روش کل به جزء، روش اعطای بینش به خالق جهان، تبیین رابطه علت و معلول، حرکت از محسوس به نامحسوس، روش ایجاز در متن و عنوان، روش طرح سؤالات مفهومی و فرامتنی، گزینش سوتیترهای مناسب، ربط منطقی، روش تحریک عواطف، ارجاع به منابع مطالعاتی، روش عملیاتی کردن مفاهیم مجرد، روش سیر از محسوس به نامحسوس، روش اعطای بینش به جهان هستی و پرورش تفکر خلاق.^۲

در خلال سال‌های ۵۸ و ۵۹، قانون شورای عالی آموزش و پرورش تصویب شد که آن زمان هم قانون‌گذار پیش‌بینی کرده بود که یک نفر مجتهد صاحب‌نظر در حوزه تعلیم و تربیت، عضو شورای عالی آموزش و پرورش باشد و از حوزه علمیه نمایندگی کند و این آغاز راه بود.^۳

این نوع فعالیت‌ها به نسبت نگاهی که وزرای محترم آموزش و پرورش داشتند فراز و فرود داشت؛ مثلاً وزیر محترم شهید باهنر حوزوی و دارای نگاه مثبت بود و یا در زمان شهید رجایی و آقای پرورش هم همین عقیده وجود داشت. این همکاری پس از آن با فراز و فرودها و تعریف‌های جدیدی مطرح بود؛ در دوره دکتر نجفی ستادی به نام «ستاد تعمیق محبت و معرفت اهل بیت (علیهم‌السلام)» در آموزش و پرورش تشکیل شد، که ارتباط مستقیمی با برخی از بزرگان حوزه مانند آیت‌الله امینی برقرار کرد و یا «ستاد اعتلای دروس دینی، قرآن و عربی» که هدف آن، فعال شدن بخشی از عناصر حوزوی در این ستاد بود.^۴

در سال ۱۳۷۹ اولین تفاهم‌نامه همکاری آموزش و پرورش و حوزه علمیه، به امضای آیت‌الله حسینی بوشهری مدیر وقت حوزه علمیه قم و آقای مظفر وزیر وقت آموزش و پرورش رسید.

۱. رودسری، حسین، الگوی حضور؛ نگاهی به سیره شهید بهشتی در تعلیم و تربیت، ص ۲۲.

۲. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، شهید بهشتی و آموزش و پرورش، صص ۲۸۶-۲۹۱.

۳. مصوبات شورای انقلاب، لایحه قانونی راجع به تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش (تصویب شده در ۱۳۵۸/۱۱/۲۷).

۴. محمدیان، محی‌الدین بهرام؛ رئیس محترم سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، مصاحبه.

توافق نامه بعدی هم به امضای آیت الله بوشهری و آقای حاجی وزیر وقت آموزش و پرورش رسید.^۱ از سال ۸۱ مرکز فرهنگی-تبلیغی آینده سازان از مراکز حوزوی در آموزش و پرورش حضور جدی یافت و این امر تا سال ۸۵ با سیر صعودی همراه بود. از سال ۸۵ هم این مرکز در جایگاه یکی از اعضای ستاد همکاری های حوزه و آموزش و پرورش به فعالیت گسترده تر پرداخت.^۲ مرکز مطالعات تعلیم و تربیت اسلامی در این دوران تأسیس گردید و در برخی از حوزه های تألیف کتب، به صورت متفرقه حوزویان حضور یافتند.^۳

دوره سوم: از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰:

در این دوره چندین اقدام جدی در خصوص همکاری و تأثیرگذاری حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش صورت گرفت:^۴

الف) تشکیل ستاد همکاری ها و زیرمجموعه های آن:

در سال ۱۳۸۵ توافق نامه ای به امضای آقای فرشیدی وزیر وقت و آیت الله حسینی بوشهری، مدیریت وقت حوزه علمیه قم رسید و جناب آقای غلامحسین حیدری به عنوان رئیس ستاد و حجت الاسلام و المسلمین ذوعلم به عنوان دبیر ستاد منصوب شدند.

مهم ترین دستاورد این توافق نامه، تشکیل ستاد همکاری ها و دبیرخانه آن با دو دفتر در تهران و قم بود.

اعضای این ستاد از مسئولان ارشد و بلندپایه حوزه و آموزش و پرورش بودند:

از آموزش و پرورش: وزیر آموزش و پرورش، معاون توسعه مشارکت های مردمی، معاون برنامه ریزی و توسعه مدیریت، معاون وزیر و رئیس سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی و رئیس پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

۱. سایت ستاد همکاری ها.

۲. لطیفی، علی، مصاحبه.

۳. همان.

۴. صاعد رازی، محمدحسین، درآمدی بر نحوه تعامل حوزه علمیه و آموزش و پرورش، صص ۵-۳۰.

از حوزه علمیه: مدیر حوزه علمیه قم، معاون تبلیغ و آموزش‌های کاربردی حوزه علمیه، مسئول دفتر مراکز آموزش‌های تخصصی حوزه علمیه قم و مسئول اداره همکاری وزه و آموزش و پرورش در معاونت تبلیغ^۱.

وظایف تعیین شده برای ستاد بدین شرح بوده است:

- بررسی و شناسایی زمینه‌های همکاری در پهنه‌های نیاز آموزش و پرورش و توانمندی حوزه‌های علمیه و مراکز و مؤسسات حوزوی در سراسر کشور.

- تشکیل سه نوع کمیته ستادی، تخصصی و استانی تشکیل شد:

۱. کمیته‌های ستادی: از هریک از معاونت‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات، نهادها و بخش‌های گوناگون در وزارتخانه آموزش و پرورش (۱۸ بخش آموزش و پرورش) و حوزه‌های علمیه (۱۲ نهاد حوزوی)، برای ارتباط بیشتر و ارائه ظرفیت‌ها و توانمندی‌های طرفین درخواست نماینده شد تا به صورت منظم جلسات مشترک شرکت نمایند.

۲. کمیته‌های تخصصی:

پنج کمیته تخصصی در دفتر ستاد تشکیل شد: ۱. کمیته تخصصی پژوهش؛ ۲. کمیته تخصصی کتاب‌های درسی؛ ۳. کمیته تخصصی کمک آموزشی و آی تی؛ ۴. کمیته تخصصی تبلیغ و پرورشی؛ ۵. کمیته تخصصی نیروی انسانی و آموزش^۲.

۳. کمیته‌های استانی:

ب) تدوین منشور همکاری‌ها.

در این منشور که توسط ستاد همکاری‌ها تنظیم گردید چنین درج شد که: وزارت آموزش و پرورش، به منظور بهره برداری از توانمندی‌های حوزه‌های علمیه سراسر کشور - به خصوص حوزه علمیه قم - و مراکز و مؤسسات پژوهشی حوزوی، با رعایت اصول زیر و در عرصه‌های مورد نیاز، همکاری‌های خود را با این مراکز گسترش می‌دهد:

۱. ذوعلم، علی، مصاحبه.

۲. همان.

اصول حاکم بر همکاری‌های آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه:

۱. اصل رعایت:

- رعایت شأن و جایگاه حوزه‌های علمیه و عدم خدشه به استقلال حوزه‌ها؛
- رعایت اقتضائات و شئون قانونی آموزش و پرورش و عدم نقض آن؛
- رعایت دقیق قوانین و مقررات.

۲. اصل فراگیری

- فراگیر بودن همکاری‌ها و شمول همه مراکز و مؤسسات حوزوی.

۳. اصل ولایت‌مداری:

- حجیت نظر مقام معظم رهبری در مورد خطوط مشی محتوایی و جهت‌گیری‌های آموزش و پرورش

۴. اصل توان‌سنجی:

- لحاظ توان‌مندی‌ها و شرایط علمی، تخصصی در بهره‌برداری از نیروهای حوزوی؛
- توجه به عرصه‌های اصلی واصل رسالت فکری، تربیتی و تبلیغی حوزه‌های علمیه.

۵. اصل تمرکز در سیاست‌گذاری و عدم تمرکز در اجرا:

- تمرکز در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی کلان و تعیین ضوابط همکاری و عدم تمرکز در اجرای

برنامه‌ها و طرح‌ها

۶. اصل مراقبت:

- مراقبت دقیق در اجرای درست طرح‌ها و برنامه‌ها؛

- ضابطه مند کردن کلیه فعالیت‌ها و همکاری‌ها.

۷. اصل نهادینه‌سازی

- پرهیز از پراکنده‌کاری و شتاب‌زدگی؛
- تلاش برای نهادینه کردن همکاری‌ها؛
- تعریف دقیق عرصه‌های همکاری.

۸. اصل توازن:

- طرفینی بودن همکاری‌ها و توازن در توزیع وظایف و مسئولیت‌ها.

د) برگزاری همایش‌های سالانه همکاری و هم‌اندیشی‌های کمیته‌های ستادی و تخصصی و همایش‌های استانی همکاری‌ها:

۱. برگزاری همایش‌های سالانه:

۱-۱. اولین همایش سالانه همکاری‌های آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه در بیستم اردیبهشت ۱۳۸۶ در تالار اجتماعات مدرسه عالی دارالشفا با عنوان «همکاری‌های آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه؛ چشم‌انداز و راهکارها» برگزار شد.^۱

۲-۱. دومین همایش سالانه همکاری‌های آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه در ۲۶ اردیبهشت سال ۱۳۸۷، با عنوان «همکاری‌های آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه؛ کاستی‌ها و بایستگی‌ها» در شهر مقدس قم، سالن همایش‌های مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله با حضور جمع زیادی از طلاب، فضلا، فرهیختگان و مسئولان حوزه و آموزش و دیگر دستگاه‌های فرهنگی مربوط سراسر کشور برگزار شد.^۲

۳-۱. سومین همایش سالانه همکاری‌ها در ۲۴ اردیبهشت سال ۱۳۸۸ با عنوان «اولویت‌ها و نوآوری‌ها» در سالن همایش‌های دفتر تبلیغات اسلامی برگزار گردید.^۳

۴-۱. چهارمین همایش سالانه همکاری‌ها با عنوان «سلامت معنوی و تعمیق تربیت اسلامی»، روز پنجشنبه ۲۳ اردیبهشت ۱۳۸۹ در سالن همایش‌های بین‌المللی دفتر تبلیغات اسلامی برگزار گردید.

۵-۱. پنجمین همایش سالانه همکاری‌های وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه، ۲۲ اردیبهشت‌ماه ۹۰، با عنوان «علم و دین و دلالت‌های آن در برنامه درسی» در سالن همایش‌های دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم برگزار گردید.^۴

۲. برگزاری ۴ جلسه هم‌اندیشی‌های کمیته‌های ستادی و تخصصی: این هم‌اندیشی‌ها با هدف هم‌افزایی و تبادل تجربیات و آشنایی نهادهای مختلف با یکدیگر و هماهنگی و در پی آن انعقاد قراردادهای فی‌مابین تشکیل گردید.

۱. همان، شماره ۱، صص ۱۶-۲۶.

۲. همان، شماره ۳، صص ۸-۱۷.

۳. همان، شماره ۶، ص ۱۲.

۴. همان، شماره ۱۲، ص ۴.

۳. همایش‌های استانی همکاری‌ها

این همایش‌ها با اهتمام و برنامه‌ریزی کمیته همکاری‌های استان و با حضور اعضای کمیته مرکزی همچون امام جمعه مرکز استان و مدیر کل آموزش و پرورش استان و نیز اعضای کمیته‌های شهرستان‌ها و مناطق و نیز با حضور رئیس شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه، حجت‌الاسلام و المسلمین تقوی و دبیر ستاد همکاری‌ها و برخی از اعضای دبیرخانه ستاد در اکثر استان‌های کشور، با هدف اشاعه و فرهنگ‌سازی همکاری‌ها برگزار گردید.^۱

۴. همایش‌ها و هم‌اندیشی‌های دبیران کمیته‌های استانی همکاری‌ها

این همایش‌ها و هم‌اندیشی‌ها پس از تقسیم‌بندی استان‌ها به ۵ منطقه با هدف هم‌اندیشی و تبادل تجربیات و رفع ابهامات و هماهنگی بین استان‌ها به صورت تخصصی و عمومی برگزار گردید.^۲ (ه) انعقاد تفاهم‌نامه جدید همکاری‌ها با رویکرد تقویت فعالیت‌های مشترک در تاریخ ۸۸/۵/۲۷ با امضای مشترک مدیر حوزه‌های علمیه وقت (آیت‌الله مقتدایی) و وزیر آموزش و پرورش وقت (جناب آقای دکتر علی احمدی).

۱. موضوع تفاهم‌نامه: همکاری و اهتمام مشترک به امر مشارکت در ارتقای سطح معارف دینی و تهذیب اخلاقی دانش‌آموزان، ایجاد آمادگی برای ورود داوطلبانه دانش‌آموزان با استعداد برتر به حوزه‌های علمیه، استفاده از تربیتی از اماکن و تجهیزات یکدیگر، توانمندسازی معلمان و مربیان در امور معارف دینی و تهذیب اخلاقی دانش‌آموزان، ایجاد فضای مشترک مدرسه-حوزه و یا مدارس همجوار و همکاری در تألیف کتب درسی و تولید محتوای تعلیم و تربیتی مورد نیاز دانش‌آموزان و معلمان.

(و) فعالیت‌ها براساس کمیته‌های تخصصی ستاد همکاری‌ها:^۳

۱. کمیته تخصصی آموزش و نیروی انسانی:

- برگزاری کارگاه‌های علم و دین با حضور سرگروه‌های آموزشی اقتصاد، ادبیات فارسی، فیزیک و

۱. همان، شماره ۴، صص ۹-۱۰ و همان، شماره ۴، صص ۱۲-۱۳ و همان، شماره ۴، صص ۱۴-۱۵ و همان، شماره ۴، صص ۱۶-۱۷.

۲. همان، شماره ۱، صص ۳۵ و همان، شماره ۳، صص ۴ و همان، شماره ۴، صص ۱۲-۱۳.

۳. کارنامه چهارساله گزارشی از عملکرد ستاد همکاری‌های وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه ۱۳۸۵-۱۳۸۹.

زیست‌شناسی سراسر کشور و اساتید حوزه‌های علمیه، در استان‌های هرمزگان، فارس، قزوین و یزد در سال ۱۳۸۷.^۱

- برگزاری دوره‌های ضمن خدمت طرح ولایت برای ۱۵۰۰ نفر از دبیران دینی و قرآن متوسطه و پیش‌دانشگاهی در تابستان ۱۳۸۷ با همکاری مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله.

- برگزاری کارگاه آشنایی با فرایند تولید راهنمای برنامه درسی (از ۲۵ تا ۲۷ اردیبهشت ۱۳۸۶) در محل دبیرخانه ستاد همکاری‌ها در قم، با شرکت تعدادی از دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله.^۲

- رایزنی جهت برگزاری دوره‌های تحصیلات تکمیلی برای معلمان و دبیران از سوی مراکز حوزوی.^۳

۲. کمیته تخصصی پژوهش، تولید مواد و رسانه‌ها:

- در راستای فعال‌سازی و شکل‌گیری طرح‌های همکاری مشترک میان مجموعه‌های حوزوی و آموزش و پرورش از ابتدای سال ۸۷ با برگزاری نشست‌های هم‌اندیشی نمایندگان بخش‌های ستادی آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه به صورت مستمر، طرح‌ها و ایده‌های همکاری از مجموعه بحث و بررسی‌ها استخراج گردید.^۴

- براساس توافقات طرفین در خصوص طرح‌های مشترک همکاری و مشخص نمودن ابعاد گوناگون آنها، بسترهای اجرایی کار فراهم شد و فعالیت‌هایی در حوزه پژوهش انجام گرفت.^۵

۱. حلقه وصل، شماره ۳، صص ۲۳-۲۵.

۲. همان، صص ۳۲-۳۳.

۳. همان، ص ۳۳.

۴. برخی از این نشست‌ها عبارتند از:

نشست هم‌اندیشی اعضای دبیرخانه ستاد همکاری‌ها با مسئولان دبیرخانه انجمن‌های علمی حوزه علمیه قم
نشست هم‌اندیشی مدیر کل و کارشناسان دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی با اعضای دبیرخانه انجمن‌های علمی حوزه علمیه قم

نشست هم‌اندیشی اعضای کمیته تخصصی پژوهش، تولید مواد و رسانه‌ها با مدیر کل و کارشناسان دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی به صورت مستمر در طول سال

۵. - برگزاری همایش سوم همکاری‌ها با موضوع اولویت‌ها و نوآوری‌ها با سفارش ۱۶ مقاله و چاپ مقالات در دو شماره پیاپی (۶ و ۷) و (۸ و ۹) فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی با مشارکت پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

- برگزاری همایش چهارم همکاری‌ها با موضوع سلامت معنوی و تعمیق تربیت اسلامی و چاپ چکیده و اصل مقالات با مشارکت پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

- تفاهم‌نامه همکاری در عرصه تألیف کتاب‌های درسی بین وزارت آموزش و پرورش و انجمن‌های علمی حوزه منعقد شد.

- شرح اجمالی و تفصیلی برنامه‌های عرصه پژوهش، تولید مواد و رسانه‌ها تدوین گردید.^۱

-
- ۱- معرفی متخصصین موضوعی به نشست‌های تخصصی و همایش‌های علمی استانی.
 - ۱- پژوهش و تحقیق پیرامون تاسیس بانک جامع اطلاعاتی محققان حوزوی
 - ۱.۱. مشارکت در تألیف کتاب‌های درسی:
 - استفاده از دانش و تجربه‌های حوزه‌های علمیه در عرصه تألیف کتاب‌های درسی، می‌تواند به تعمیق نگرش‌های تولیدی در متون آموزشی کمک کند. این امر مستلزم ورود کارشناسان دین به عرصه نقد و بررسی و تألیف و تدوین کتب درسی نظام آموزش و پرورش رسمی کشور می‌باشد و شامل کتب معارف اسلامی و حتی مشارکت در تألیف کتب تخصصی رشته‌های طبیعی و تجربی نیز می‌شود.
 ۲. مشارکت در تألیف کتاب‌های آموزشی:
 - نیروهای مستعد و مجرب حوزوی، این آمادگی را دارند که در صورت بسترسازی مناسب، در بخش‌های فوق برنامه آموزش و پرورش، مانند مشارکت در تولید کتاب‌های آموزشی حضور پیدا کنند. حوزه‌های ستادی، تشکل‌های دانش‌آموزی، انجمن اولیا و مربیان و... طرف‌های همکاری در این برنامه هستند.
 ۳. مشارکت در طرح‌های پژوهشی کلان و راهبردی:
 - تقویت بعد دینی و تربیتی ساختار نظام آموزش و پرورش اقتضا می‌کند نخبگان و صاحب‌نظران دینی در طرح‌های کلان و کلیدی آموزش و پرورش به‌طور جدی ورود پیدا کنند و سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و پژوهشگران آموزش و پرورش نیز این مطالبه را از حوزه‌های علمیه پی‌بگیرند.
 ۴. مشارکت در تولید مجلات کمک آموزشی:
 - یکی از عرصه‌های مناسب درجهت همکاری حوزه و آموزش و پرورش، مجلات رشد وزارت آموزش و پرورش است که در شمارگان میلیونی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. مجلات کمک آموزشی، مجال مغتنمی است که فرصت پیوند استعدادها و ظرفیت‌های ادبی و هنری فرهنگیان و حوزویان را در انتقال مفاهیم دینی و تربیتی فراهم سازد.
 ۵. مشارکت در طرح‌های پژوهشی خرد و کاربردی:
 - هدف از این برنامه آشنایی کارشناسان و صاحب‌نظران دینی با سؤالات نظری و مسائل عینی و واقعی حوزه تعلیم و تربیت رسمی کشور و تلاش مجتهدانه آنان در پاسخگویی و حل این مسائل و آشناسدن پژوهشگران با مسائل عینی نظام تعلیم و تربیت کشور است که زمینه هم‌افزایی توانمندی‌های پژوهشی حوزه و آموزش و پرورش را فراهم می‌سازد.
 ۶. مشارکت در طرح‌های فناوری آموزشی:
 - مراکز و نیروهای مجرب و توانمند حوزوی قادرند تا فضای مجازی تبلیغ، آموزش و... را جهت ارتقای علمی و دینی و مهارت‌های کاربردی معلمان و دانش‌آموزان، در اختیار آموزش و پرورش قرار دهند. در ذیل این برنامه، طرح‌های مختلف آموزش مجازی و رسانه‌ای فرهنگیان با بهره‌برداری از امکانات شبکه سراسری رادیو معارف نیز قرار می‌گیرد.
 ۷. اجرای طرح‌های پژوهشی جاری و کوتاه‌مدت:
 - رفع نیازهای علمی و پژوهشی کمیته‌های تخصصی دبیرخانه ستاد همکاری‌ها در بخش تبلیغ و پرورشی، آموزش و نیروی انسانی و توسعه مدارس وابسته به حوزه و سایر بخش‌های ستاد همکاری‌ها و تقویت بنیه علمی همکاران ستاد به‌منظور تصمیم‌گیری و اجرایی نمودن طرح‌های خود، از اهداف مهم این برنامه است.

- اعلان عناوین نیازهای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی به مراکز حوزوی به‌ویژه مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله و دفتر تبلیغات اسلامی، در سال ۸۶.^۱
- تألیف کتاب‌های اخلاق اسلامی با همکاری پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات و دفتر تألیف و برنامه‌ریزی درسی آموزش و پرورش. (این دو کتاب برای اولین بار و خاص دانش‌آموزان رشته معارف اسلامی برای ۲ پایه تألیف گردید).^۲
- تألیف کتاب روانشناسی سال سوم مقطع متوسطه با همکاری گروه اخلاق و تربیت معاونت پژوهشی حوزه علمیه قم و دفتر تألیف و برنامه‌ریزی درسی آموزش و پرورش.^۳
- نقد و بررسی تمامی کتب و راهنماهای برنامه درسی دینی، قرآن و عربی در هر سه مقطع تحصیلی به همراه ارائه طرح جایگزین در راستای انجام اصلاحات لازم با همکاری دفتر تألیف آموزش و پرورش و دفتر تبلیغات اسلامی.^۴
- تولید برنامه درسی ملی در سال ۸۷.^۵
- مشارکت حوزه در کلیه مراحل تدوین سند تحول بنیادین.
- ۳. کمیته تخصصی مدارس اسلامی:
- نشست رؤسا و مدیران مدارس اسلامی سراسر کشور در پاییز ۱۳۸۹.
- پیگیری جهت تأسیس سازمان مدارس اسلامی وابسته به حوزه علمیه قم و اخذ تجربیات موفق سازمان مدارس علوم و معارف اسلامی صدرا در این خصوص.
- تدوین تفصیلی برنامه کمیته تخصصی مدارس اسلامی با اعمال نظرات اعضای جلسه.
- تدوین شرح اجمالی و تفصیلی برنامه‌های عرضه مدارس اسلامی.^۶

۱. حلقه وصل، شماره ۲، ص ۳۲.

۲. همان، شماره ۶، ص ۳۷.

۳. همان، شماره ۶، ص ۳۷.

۴. همان، شماره ۶، ص ۳۷.

۵. همان، شماره ۶، ص ۳۲.

۶.

۱. تشکیل جلسه و تلاش برای برگزاری همایش مدیران مدارس اسلامی سراسر کشور

۲. جمع آوری آمار و اطلاعات مدارس اسلامی وابسته به حوزه مناطق پنج‌گانه کشور

۴. کمیته تخصصی تبلیغ و پرورشی:

این کمیته به عنوان یکی از چهار کمیته مدیریت طرح‌ها و برنامه‌ها فعالیت‌های خود را در دو بخش برنامه‌های مصوب و طرح‌های ویژه دنبال کرده است. برنامه‌های مصوب «تدوین اجمالی شش عنوان طرح مرتبط با کمیته که عبارتند از: اعزام مبلغ، مشاوره مذهبی و تربیتی، روحانی مدرسه، معلم مبلغ، روحانی مربی و نشست‌های علمی برای فرهنگیان با حضور نخبگان حوزه و نیز «تدوین تفصیلی، پیگیری تصویب، ابلاغ، اجرا، حمایت و پشتیبانی معنوی و محتوایی لازم و نظارت عالی به منظور آسیب‌شناسی، برطرف نمودن نقاط ضعف و کاستی‌های برنامه‌های شش‌گانه مصوب» و «فراهم نمودن مقدمات امضای موافقتنامه‌های دو و چند جانبه مشارکت نهادهای حوزوی در برنامه‌های تبلیغی و پرورشی آموزش و پرورش»^۱، «تدوین برنامه جامع تبلیغ دانش‌آموزی»، «تهیه اطلس جامع تبلیغ دانش‌آموزی»^۲، «تدوین شرح تفصیلی «اعزام مناسبتی مبلغ».

در طرح‌های ویژه نیز این کمیته به موازات انجام دادن برنامه‌های مصوب، طرح‌های ویژه‌ای را نیز در سطح ملی تدوین و به مرحله‌ی اجرا درآورده است که دو طرح عظیم «بصیرت فرهنگیان» و «دهه

از آنجا که برای برنامه‌ریزی دقیق و طراحی برنامه مطلوب و آشنایی با ظرفیت استان‌ها نیاز به آمار و اطلاعاتی در مورد مدارس اسلامی سراسر کشور بود، لذا این کمیته اقدام به جمع‌آوری این آمار نمود که امید است گامی باشد در جهت برنامه‌ریزی دقیق‌تر و تأسیس مدارس اسلامی در سراسر کشور. (لازم به ذکر است این اطلاعات شامل تعداد مدارس تأسیس شده و در دست تأسیس، نام مدرسه، مقطع و مکان احداث آنها، به تفکیک مناطق پنج‌گانه کشور می‌باشد).

۱. امضای چندین قرارداد همکاری میان معاونت محترم پرورشی وزارت و ادارات کل آموزش و پرورش مراکز استان‌ها با معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی حوزه علمیه قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، سازمان تبلیغات اسلامی، دفتر تبلیغات اسلامی، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران، مرکز تخصصی مهدویت، تیپ ۸۳ امام جعفر صادق علیه السلام، رادیو معارف و سایر مؤسسات فرهنگی تبلیغی از نتایج این تلاش‌هاست.

۲. در این برنامه، دو طرح به موازات یکدیگر اجرا می‌شود:

اول: جمع‌آوری آمار و اطلاعات مربوط به تعداد و مهارت‌های تخصصی مبلغین فعال در واحدهای آموزشی اعم از مبلغین مستقر، اعزام مناسبتی، ائمه جماعت، اعزام تخصصی و... به منظور بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت‌های موجود تبلیغی.

دوم: نیازسنجی. بدون شک احکام و معارف اسلامی گنجینه ارزشمندی از معجون‌های شفابخش، مقوی و پیشگیرانه است. بهره‌برداری از این سرمایه گرانمای الهی علاوه بر نیاز به مبلغ و مروج، نیازمند تشخیص نیاز گروه هدف نیز می‌باشد. اصولاً مخاطب‌شناسی و شناخت نیازهای مخاطب از اساسی‌ترین شرایط موفقیت فعالیت‌های تبلیغی به شمار می‌رود. بر همین اساس و با توجه به تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقلیمی، سیاسی، اقتصادی و... گروه‌های هدف (دانش‌آموزان) در سراسر کشور پهناور جمهوری اسلامی ایران، لازم است پس از شناسایی نیازهای دانش‌آموزان هر استان، مبلغ، محتوای تبلیغ، بسته‌های تبلیغی و سایر فعالیت‌های فرهنگی، متناسب با نیاز آنها تهیه و ارایه گردد.

بصیرت و ولایت» از بارزترین آنها است.^۱

۱.

• دهه بصیرت و ولایت

در سال ۱۳۸۹ به استناد دستور سرپرست وقت وزارت (آقای دکتر سید رمضان محسن پور) و پیگیری‌های مستمر ستاد همکاری‌ها، دبیرخانه دائمی دهه بصیرت و ولایت در معاونت پرورشی و تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش دایر و شروع به کار نمود. با تلاش اداره کل پرورشی معاونت پرورشی و تربیت بدنی و عنایت خاص وزیر محترم آموزش و پرورش بخشنامه تشکیل دبیرخانه استانی این ایام و چگونگی تکریم دهه بصیرت و ولایت تنظیم و ارسال گردید. همچنین شورای برنامه‌ریزی با عضویت بخش‌های گوناگون حوزه، آموزش و پرورش و مراکز و نهادهای فرهنگی-تبلیغی در دبیرخانه تشکیل گردید که نوید بخش رشد تعالی این حرکت ارزشمند در آینده است. ان‌شاءالله.

• طرح بصیرت فرهنگیان

طرح «بصیرت فرهنگیان» در تابستان ۱۳۸۹ به علت تقارن با دو مناسبت مبارک مبعث رسول گرامی اسلام ﷺ و نیمه شعبان، ولادت با سعادت حضرت بقیه‌الله الاعظم علیه السلام به‌عنوان «از بعثت تا ظهور» مزین گردید، پس از هماهنگی‌های لازم با نهادها و دستگاه‌های مسئول و مرتبط در وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه، دوره‌های دانش‌افزایی دینی و معرفتی پیش‌بینی و به استان‌ها ابلاغ گردید.

این طرح ملی که اجرای آن تا پایان سال ۸۹ ادامه داشت مورد استقبال گسترده فرهنگیان محترم سراسر کشور قرار گرفت به گونه‌ای که تا گزارش‌های دریافتی از ۱۶ استان کشور، بیانگر شرکت بیش از صد هزار فراگیر با حدود ۲/۰۰۰/۰۰۰ نفر ساعت در این دوره‌ها می‌باشد.

با هماهنگی‌های به عمل آمده بیش از دویست نفر از نخبگان، اساتید و مدرسان حوزوی از حوزه علمیه قم، حوزه علمیه خواران، دفتر تبلیغات اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، موسسه امام خمینی علیه السلام، مرکز فرهنگی تبلیغی آینده‌سازان و سایر نهادهای مشارکت‌جو با هجرت به استان‌ها و شهرهای مختلف، یاری‌گر مدرسان بومی حوزوی، فرهنگی و دانشگاهی در تدریس دوره‌های آموزشی بودند.

به دنبال استقبال گسترده از این طرح، تأسیس دبیرخانه دائمی بصیرت فرهنگیان به مدیر محترم حوزه‌های علمیه و وزیر محترم آموزش و پرورش پیشنهاد شد که مورد موافقت قرار گرفت و بدین ترتیب دبیرخانه دائمی بصیرت فرهنگیان در مرکز آموزش نیروی انسانی، آمار و فناوری اطلاعات وزارت با مسئولیت رئیس مرکز شروع به کار نمود. در این دبیرخانه شورایی با عنوان «شورای برنامه‌ریزی» و با عضویت تعدادی از نهادهای حوزوی و آموزش و پرورش پیش‌بینی شده که وظیفه برنامه‌ریزی برای اجرای هرچه بهتر طرح را عهده‌دار می‌باشد.

• تدوین طرح‌های ۲۲ گانه همکاری

به منظور تعریف و تعیین فرایند مشترک و جامع برای برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت همکاری‌ها و با توجه به ظرفیت‌ها، نیازها و توانمندی‌های مجموعه‌های صافی و ستادی حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش سراسر کشور، با همفکری و کارشناسی مشترک در دبیرخانه ستاد، عناوین کلان برنامه‌های همکاری‌ها بررسی و تدوین شده است.

این برنامه‌ها که در ۲۲ عنوان سامان یافته، به شورای عالی مدیریت حوزه‌های علمیه و شورای عالی آموزش و پرورش ارائه شد تا پس از تصویب در این دو مرجع عالی قانونی، زمینه نهادینه‌سازی همکاری‌ها فراهم شود.

عناوین کلان برنامه‌های همکاری‌ها در ۵ عرصه تنظیم شده است:

۱- اشاعه و پشتیبانی

۱-۱. اشاعه و فرهنگ‌سازی:

ز) فعالیت‌های متفرقه همکاری:

۱. انعقاد تفاهم‌نامه‌های همکاری:

- انعقاد تفاهم‌نامه ساماندهی و تقویت شبکه ائمه جماعات مدارس.^۱
- انعقاد تفاهم‌نامه همکاری فی‌مابین وزارت آموزش و پرورش و مؤسسه آموزشی-پژوهشی امام خمینی علیه السلام جهت برگزاری ۴ دوره آموزشی برای ۱۵۰۰ نفر دبیر دینی و قرآن متوسطه و پیش‌دانشگاهی در تابستان ۸۷ در ۴ استان آذربایجان شرقی، فارس، همدان، اصفهان و شهر تهران.^۲
- تدوین فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی با سفارش وزارت آموزش و پرورش و اجرای مؤسسه آموزشی-پژوهشی امام خمینی علیه السلام و تحت اشراف حضرت آیت‌الله مصباح یزدی.^۳
- نقد و ارزیابی فلسفه تعلیم و تربیت در انجمن‌های علمی حوزه با حضور متخصصان و داورانی از حوزه و آموزش و پرورش و دانشگاه.

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

- ۱-۲. پشتیبانی و نظارت:
- ۲. تبلیغ و پرورشی
- ۱-۲. اعزام مبلغ
- ۲-۲. مشاوره مذهبی و تربیتی
- ۲-۳. معلم و مربی مبلغ (رابطین تبلیغ)
- ۲-۴. تأمین روحانی مربی
- ۲-۵. تأمین و استقرار روحانی مدرسه
- ۲-۶. نشست‌های علمی و دیدار با نخبگان حوزه
- ۳. آموزش و نیروی انسانی
- ۲-۱. برگزاری کارگاه‌های تخصصی
- ۳-۲. برگزاری دوره‌های کوتاه‌مدت دانش‌افزایی
- ۳-۳. راه‌اندازی حوزه‌های علمیه فرهنگیان
- ۳-۴. راه‌اندازی حوزه‌های علمیه دانش‌آموزی
- ۳-۵. مشارکت در مدیریت مراکز تربیت معلم
- ۳-۶. ادامه تحصیل فرهنگیان در مراکز آموزش عالی حوزه
- ۴. مدارس اسلامی وابسته به حوزه:
- ۴-۱. ارتقا و توسعه مدارس وابسته به حوزه‌های علمیه:
- ۱. همان، شماره ۳، ص ۳۴.
- ۲. همان، شماره ۳، ص ۳۴.
- ۳. همان، ص ۲۸.

- انعقاد توافقنامه ساماندهی و تقویت شبکه ائمه جماعات مدارس به همت کمیته تبلیغ و پرورشی دبیرخانه ستاد همکاری‌ها.^۱

- انعقاد قراردادهای همکاری با معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی حوزه علمیه قم.^۲
- فراهم‌سازی امکان مشاوره دانش‌آموزان استثنایی با اساتید و کارشناسان زبده حوزوی.^۳
- تنظیم توافقنامه جهت تبیین و گسترش فرهنگ مهدویت در بین دانش‌آموزان با همکاری دفتر گسترش فرهنگ نماز، قرآن و عترت وزارت آموزش و پرورش و مرکز تخصصی امامت و مهدویت حوزه.^۴
- تنظیم توافقنامه در راستای تقویت و توسعه فرهنگ و معارف قرآنی در بین دانش‌آموزان.^۵

۴. فعالیت‌ها در حوزه اشاعه و فرهنگ‌سازی ۶

۵. فعالیت‌ها در جهت ظرفیت‌سازی:

- تدوین کلیات طرح پیشنهادی تأسیس رشته تخصصی تعلیم و تربیت اسلامی در حوزه علمیه قم
- ارسال نامه وزیر آموزش و پرورش به مدیر حوزه علمیه قم و درخواست تأسیس رشته تخصصی تعلیم و تربیت اسلامی در سال ۸۷.^۶
- پیشنهاد اساسنامه «سازمان همکاری‌های وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه» در سال ۱۳۸۷ جهت تصویب در شورای عالی انقلاب فرهنگی.^۷
- تشکیل کارگروهی از مسئولان حوزه و آموزش و پرورش جهت پیگیری بیانات مقام معظم رهبری مد ظله العالی در سفر به قم ناظر به همکاری‌های حوزه و آموزش و پرورش جهت ترسیم فعالیت‌های آینده.^۹

۱. همان، ص ۳۱.

۲. همان، ص ۴۰.

۳. همان، ص ۳۶.

۴. همان، شماره ۶، ص ۴۰.

۵. همان، شماره ۶، ص ۴۰.

۶. همان، شماره ۴، صص ۳۰-۳۱.

۷. همان، شماره ۳، صص ۳۴-۳۵.

۸. همان، شماره ۴، ص ۲۶.

۹. محمدیان، محی‌الدین بهرام؛ رئیس محترم سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، مصاحبه و فرخ فال؛ مدیر حوزه علمیه قم، مصاحبه.

دوره چهارم: از سال ۱۳۹۱ تا سال ۱۳۹۵

در اردیبهشت ۱۳۹۱ توافقنامه جدید تنظیم شد و دبیر ستاد تغییر یافت. در این دوره با توجه به تجربه پنج ساله حیات ستاد، یکی از اقداماتی که مورد توجه قرار گرفت نهادینه کردن جایگاه و اهمیت بخشی به امر همکاری دو نهاد در ساختار و بدنه حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش بود که این امر تا حدی با ابلاغ شماره ۴۷۵۱۸ مورخ ۱۳/۰۳/۱۳۹۲ وزیر وقت آموزش و پرورش به ادارات کل استان‌ها و انتصاب معاون پرورشی و فرهنگی اداره کل به دبیری کمیته همکاری استان به مرحله اجرا در آمد. مدیر وقت حوزه‌های علمیه نیز در نامه‌ای مشابه، تفاهم‌نامه و آیین‌نامه کمیته همکاری را به حوزه‌های علمیه استان‌ها ابلاغ نمود.

در این دوره برخی از اقدامات عرصه فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی که در ۵ سال اول تأسیس ستاد همکاری‌ها انجام می‌شد با کمیت کمتر انجام شد. ششمین همایش سالانه همکاری‌ها، با عنوان «چشم‌انداز همکاری‌ها در آیین سند تحول بنیادین»، ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۱ در سالن همایش‌های مرکز فقهی ائمه اطهار (ع) برگزار شد^۱ و هفتمین همایش سالانه همکاری‌های حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش با عنوان «تربیت اسلامی، نیروی انسانی و تحول بنیادین»، ۱۳ تیر ۱۳۹۲ در سالن اجتماعات دارالشفا برگزار گردید.^۲ برگزاری هشتمین همایش سالانه همکاری‌ها همراه با نمایشگاه دو ساله، با عنوان «تربیت اسلامی، فضای مجازی؛ چالش‌ها و راهکارها»، ۱۷ و ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۳ صورت گرفت.^۳ دو هم‌اندیشی سالانه دبیران کمیته‌های ستادی و استانی همکاری‌ها نیز در این مدت انجام شد. عهده داری و برگزاری یکی از کارگروه‌های اجلاس رؤسای آموزش و پرورش از سال ۱۳۹۱ با عنوان همکاری حوزه و آموزش و پرورش از اقدامات دیگر ستاد همکاری‌ها در این دوره بود.

تلاش‌هایی نیز در جهت «راه‌اندازی مرکز تخصصی تبلیغ دانش‌آموزی با هدف تأمین مبلغان مورد نیاز مدارس و واحدهای آموزشی» و «گنجاندن رشته فلسفه تعلیم و تربیت در رشته‌های حوزوی» صورت گرفت.

۱. در یک نگاه، گزارش عملکرد دبیرخانه ستاد همکاری‌ها تا تیر ۹۴.

۲. همان.

۳. همان.

ماده واحده تشکیل دفتر همکاری‌های حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش در شورای حوزوی و کمیسیون معین شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب شد.

این مصوبه اکنون، در حال طی مراحل نهایی در دفتر رئیس جمهور است.

آیین‌نامه کمیته همکاری استان و شهرستان، براساس ساختار جدید ادارات کل آموزش و پرورش استان‌ها بازنگری و تدوین گردید و طی ابلاغ وزیر آموزش و پرورش، مدیر کل استان به‌عنوان دبیر کمیته تعیین شد.

از دیگر فعالیت‌های همکاری در طول این سال‌ها «کمک به طرح روشنا (استقرار روحانی در مدارس استعداد‌های درخشان)»، «کمک به توسعه کمی و کیفی طرح امین»، «تصویب قانون طرح امین در کمیته مدارس علوم و معارف اسلامی شورای عالی آموزش و پرورش»، «برگزاری کارگاه‌های علم و دین» و «تشکیل دبیرخانه بصیرت و ولایت در مرکز برنامه‌ریزی و آموزش منابع انسانی و دبیرخانه مناسبت‌های ولایی در معاونت پرورشی و فرهنگی»^۱ بوده است.

طرح مدارس امین معاونت تبلیغ حوزه‌های علمیه از ۴۳ مدرسه در سال ۹۱ به ۲۰۰۰ مدرسه در سال ۹۵ رسید و براساس موافقت‌نامه مقرر شده است در سال آتی به بیش از ۳۰۰۰ مدرسه افزایش یابد.^۲ در عرصه پژوهش در سال ۱۳۹۵ برنامه‌های ستاد همکاری‌ها به استان‌ها با امضای وزیر آموزش و پرورش ابلاغ شده است و ستاد همکاری‌ها در ردیف سایر معاونت‌ها بر انجام طرح‌ها در استان‌ها نظارت دارد. ۳۲ موافقت‌نامه در این خصوص از سوی ستاد همکاری‌ها با استان‌ها منعقد شده است که به موجب آن هر استان موظف است حداقل ۲ پژوهش با موضوع همکاری‌ها انجام دهد. ۵ عنوان مربوط به همکاری‌ها نیز در اولویت‌های پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش قرار گرفته است.^۳

همچنین با حضور طلاب به‌عنوان سرباز طلبه در آموزش و پرورش با پیگیری‌های صورت گرفته از سوی مقام معظم رهبری موافقت صورت گرفته است.^۴

۱. همان.

۲. ملکی، مجتبی، مصاحبه.

۳. همان.

۴. همان.

دوره پنجم: از سال ۱۳۹۵ تا کنون:

(الف) در دوره پنجم، ستاد همکاری‌های حوزه علمیه و آموزش و پرورش با ساختار ذیل فعالیت نمود:

در این دوره برخی سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها صورت گرفت، ستاد در برخی بخش‌های تصمیم‌گیر در خصوص آموزش و پرورش عضو شد و در بستر این عضویت برخی تصمیمات تسهیل‌گر همکاری‌ها اتخاذ گردید و مصوب شد.

همچنین سند راهبردی ستاد همکاری‌های حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش در اسفند ۱۴۰۱ تدوین شد و طرح‌های همکاری که البته اکثراً حاصل زحمات دوره‌های قبل بود، معرفی و ابلاغ شد و طرح‌ها کم و بیش در سطح کشور اجرا گردید:

۱. طرح ایجاد و گسترش مهدکودک و پیش دبستانی‌ها؛
۲. طرح ایجاد و گسترش مدارس ابتدائی و متوسطه؛
۳. طرح ایجاد سازوکار قانونی و ساماندهی مدارس مسجد محور؛
۴. طرح باقرالعلوم (برگزاری دوره‌های آموزشی معارف اسلامی برای فرهنگیان)؛
۵. طرح ارتقای مرکز تربیت معلم حوزه (تربیت نیروی انسانی متخصص برای آموزش و پرورش)؛
۶. طرح جهاد تبیین (توانمندسازی طلاب شاغل در آموزش و پرورش)؛

۷. طرح طلاب وظیفه (جذب و به‌کارگیری طلاب مشمول خدمت نظام وظیفه در آموزش و پرورش)؛

۸. طرح شهید فخری‌زاده (برگزاری اردوهای تبیینی برای دانش‌آموزان و فرهنگیان)؛

۹. طرح تبلیغ‌نخبگانی حمایت از حضور طلاب دارای مهارت خاص علمی، فنی، ورزشی و... در

مدارس؛

۱۰. طرح سامانه جامع مبلغان دانش‌آموزی (ساماندهی اعزام، فعالیت‌ها و شبکه ارتباطات روحانیون

فعال در آموزش و پرورش)؛

۱۱. طرح جشنواره دستاوردهای روحانیون و طلاب فعال در آموزش و پرورش؛

۱۲. طرح تربیتی امین (تأمین، آموزش و استقرار مبلغین توانمند در مدارس)؛

۱۳. طرح اوقات فراغت (غنی‌سازی اوقات فراغت تابستان و روزهای پنجشنبه جهت برگزاری

برنامه‌های تربیتی با استفاده از طلاب فعال در مدارس)؛

۱۴. طرح روشنا (استقرار مبلغین توانمند و نخبه در مدارس سمپاد)؛

۱۵. طرح محراب (پیوند مدرسه و مسجد)؛

۱۶. طرح سفیران آسمانی (استقرار مبلغین توانمند در مدارس شبانه‌روزی)؛

۱۷. طرح اعزام مناسبتی مبلغان؛

۱۸. طرح معراج (برگزاری کارگاه توانمندسازی ائمه جماعات مدارس)؛

۱۹. طرح حضور (بازدید دانش‌آموزان و فرهنگیان از حوزه‌های علمیه و دیدار با علما و فضلالی

حوزوی و آشنایی با نظام آموزشی-تربیتی و مفاخر حوزه)؛

۲۰. طرح تدوین و ترویج نظام نامه‌گفتمان تربیتی امامین انقلاب؛

۲۱. حمایت، تحلیل و بهره‌گیری از رساله‌ها و مقالات علمی پژوهشی طلاب در راستای نیازهای

آموزش و پرورش؛

۲۲. راه‌اندازی و ترویج کرسی‌های نظریه‌پردازی (فلسفه تعلیم و تربیت...) و تشکیل هیئت‌های

اندیشه‌ورز در راستای اجرای سند تحول؛

۲۳. بسترسازی ایجاد درس خارج فقه‌المدرسه در حوزه‌های علمیه؛

۲۴. طرح تدوین دانشنامه (دائرة المعارف) تعلیم و تربیت؛

۲۵. همکاری در بازنگری و اصلاح سرفصل‌های آموزشی مرتبط با علوم حوزوی در دانشگاه فرهنگیان؛

۲۶. طرح تشکیل گروه‌های علمی متناسب با ۱۱ حوزه یادگیری در جهت اصلاح متون و برنامه‌ریزی درسی؛

۲۷. مشارکت حوزه علمیه در تدوین نظامنامه جامع ارزیابی و ارزشیابی وزارت آموزش و پرورش؛

۲۸. ارزیابی جامع از کلیه برنامه‌های پنج‌ساله ستاد همکاری‌ها؛

۲۹. طرح سرای محبت (تهیه بسته‌ها و برگزاری دوره‌های توانمندسازی ویژه اولیای دانش‌آموزان و ارائه خدمات مشاوره‌ای به اولیا به صورت حضوری و مجازی)؛

۳۰. مشارکت در تأمین و تولید برنامه‌های چندرسانه‌ای، مستندهای صوتی و تصویری و دیگر محصولات فرهنگی (در قالب نشریات الکترونیکی و... با رویکرد تربیت دینی، ترویج معارف اسلامی و پاسخگویی به سؤالات و شبهات)؛

۳۱. طرح تربیتی در مدارس ایرانی خارج کشور با استفاده از مراکز حوزوی و مبلغین توانمند فعال در عرصه‌های بین‌المللی؛

۳۲. تدوین نمودار سازمانی دبیرخانه ستاد و اخذ مجوزهای لازم در سازمان امور اداری و استخدامی کشور در راستای ماده واحده شورای عالی انقلاب فرهنگی؛

۳۳. بازبینی و تصویب برنامه پنج‌ساله همکاری حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش؛

۳۴. طرح منزلت (ارتقای جایگاه معلم در جامعه توسط روحانیون با استفاده از ظرفیت‌های علمی و تبلیغی روحانیون).

ب) اهم عرصه‌ها و مصادیق کنونی تعامل حوزه علمیه قم و آموزش و پرورش:

عرصه‌های همکاری و تعامل حوزه با آموزش و پرورش بنا بر اینکه سیاست و رویکرد کلی حوزه در مواجهه با آموزش و پرورش «کمک به این دستگاه عظیم برای تحقق اهداف پیش‌بینی شده آن است (به‌ویژه تحقیق اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش) عرصه‌های تعامل و همکاری را می‌توان ناظر به فضای آموزش و پرورش و ظرفیت‌های موجود و ممکن حوزه چنین ترسیم کرد:

۱. ورود حوزه به عرصه تدوین و ترمیم اسناد بالادستی آموزش و پرورش؛

۲. ورود به عرصه تقنین قوانین آموزش و پرورش (حضور جدی و موثر نماینده حوزه در شورای عالی آموزش و پرورش)؛
۳. ورود به عرصه نیروی انسانی در سطوح مختلف از وزارتخانه تا مدرسه در دو بخش:
الف) توانمندسازی نیروی انسانی؛ ب) جانمایی طلاب متخصص در سمت‌های مختلف با توجه به نیاز آموزش و پرورش.
۴. ورود به عرصه تدوین برنامه درسی و تدوین متون درسی مورد نیاز آموزش و پرورش با توجه به اهداف تربیتی در سطوح دانشگاه فرهنگیان و سازمان پژوهش و تألیف کتب درسی؛
۵. ورود به عرصه نیروی انسانی در سطوح مختلف از وزارتخانه تا مدرسه در دو بخش ۱. توانمندسازی نیروی انسانی؛ ۲. تأمین نیروی انسانی (جانمایی طلاب متخصص در سمت‌های مختلف با توجه به نیاز آموزش و پرورش)؛
۶. تأمین نیازهای پژوهش و علمی مورد نیاز آموزش و پرورش در سطوح مختلف با استفاده از ظرفیت طلاب نخبه، پژوهشگران و پژوهشگاه‌ها و پژوهشکده‌های حوزوی؛
۷. عرصه تأمین توانمندسازی اولیا و تهیه محتوای تربیتی برای اولیا و طراحی برنامه‌های آموزشی برای عمق‌بخشی به نقش والدین در تربیت فرزندان؛
۸. عرصه مدرسه داری برای ایجاد الگوهای عملی و مشارکت در تربیت تمام‌ساحتی دانش‌آموزان - عرصه تأمین فضا، تجهیزات و فن آوری در راستای گسترش عدالت آموزشی و تربیتی؛
۹. عرصه تأمین منابع مالی با هدایت و راهبری مشارکت‌های مردمی (اوقاف) به‌ویژه در مناطق محروم؛
۱۰. عرصه نظارت و ارزیابی به‌ویژه با استفاده از ظرفیت‌های مردمی در راستای حکمرانی مردمی و عرصه بین‌المللی هم هست دانش‌آموزان و معلمان جهان با توجه به رسالت آموزش و پرورش مبتنی بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش متناسب با این عرصه‌ها ده‌ها طرح و برنامه می‌توان برای حوزه تعریف کرد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

براساس سیر تطور ذکرشده در مقاله، ایفای نقش حوزه در آموزش و پرورش در سده اخیر را به پنج دوره می‌توان تقسیم کرد. دوره اول دوره فعالیت‌های پراکنده در دوران قاجار و پهلوی است که البته اواخر آن با حضور شهید بهشتی و شهید باهنر و شهید مطهری این تأثیرگذاری وثیق‌تر شده است. در دوره دوم در بسیاری از ساحت‌ها و در بسیاری از مبانی فکری، اجتماعی و سیاسی تحولات عظیمی به وجود آمد و زحمات علامه طباطبایی و بعضی دیگر از حوزویان و دانشگاهیان به بار نشست و بر این اساس که دین مسئولیت اجتماعی پیدا کرده بود، اقشار مختلف احساس همگرایی کردند و از دوره سوم با تشکیل ستاد همکاری‌های حوزه‌های علمیه و وزارت آموزش و پرورش این امر ساختارمند شد البته در طول سه دوره سوم و چهارم و پنجم فراز و نشیب‌هایی داشته است.

با یک نگاه تحلیلی به دوره‌های ایفای نقش حوزه علمیه قم در آموزش و پرورش می‌توان سیر صعودی این اثرگذاری و ایفای نقش را دریافت. اما علی‌رغم همه تلاش‌ها و همه موفقیت‌ها و دستاوردها هنوز تا نقطه ایده‌آل فاصله زیادی وجود دارد و لازم است راهبردها و راهکارهایی برای رشد این اثرگذاری در نظر گرفته شود. این اهداف عبارتند از:

۱. فراهم شدن پیش‌نیازهای لازم جهت ایفای نقش بیشتر حوزه‌های علمیه در آموزش و پرورش؛
۲. بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود و تبدیل شدن ظرفیت‌های بالقوه به ظرفیت‌های بالفعل در عرصه ایفای نقش حوزه‌های علمیه در آموزش و پرورش؛
۳. دستیابی به ظرفیت‌های لازم جهت ایفای نقش حوزه‌های علمیه در آموزش و پرورش؛
۴. دفع و رفع شدن آسیب‌ها و موانع و ضعف‌های موجود در عرصه‌های ایفای نقش حوزه‌های علمیه در آموزش و پرورش.

منابع

- اعرافی، علیرضا (۱۳۹۵). حوزه علمیه؛ چیستی، گذشته، حال، آینده. قم: مؤسسه اشراق و عرفان.
- اعتصامی، محمدمهدی (۱۳۹۴، ۲۹ دی). نشست علمی «درس آموزش دین در نظام تربیت رسمی کشور و چالش‌های آن». انجمن علمی تعلیم و تربیت اسلامی حوزه.
- حسین‌زاده‌شانه‌چی، حسن (۱۳۸۸). تاریخ آموزش در اسلام (چاپ اول). قم: انتشارات بین‌المللی المصطفی.
- حیدری، غلامحسین (بی‌تا). مصاحبه.
- ذوعلم، علی (بی‌تا). مصاحبه (دبیر سابق ستاد همکاری‌ها).
- رودسری، حسین (۱۳۹۰). الگوی حضور؛ نگاهی به سیره شهید بهشتی در عرصه تعلیم و تربیت. تهران: مدرسه.
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۸۷). شهید بهشتی و آموزش و پرورش. تهران: مدرسه.
- شلبی، احمد (۱۳۶۱). تاریخ آموزش در اسلام (ترجمه محمدحسین ساکت). تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- صاعد رازی، محمدحسین (۱۳۹۶). درآمدی بر نحوه تعامل حوزه علمیه و آموزش و پرورش. تهران: شورای تخصصی حوزوی شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- لطیفی، علی (بی‌تا). مصاحبه.
- محمدیان، محی‌الدین بهرام (بی‌تا). مصاحبه (رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی).
- ملکی، مجتبی (بی‌تا). مصاحبه (دبیر ستاد همکاری‌ها و مشاور وزیر آموزش و پرورش).
- حلقه وصل. (۱۳۸۵-تاکنون). از شماره ۱ تا ۱۸.
- فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی. (۱۳۸۶). سال دوم، شماره‌های ۲ و ۳.
- در یک نگاه: گزارش عملکرد دبیرخانه ستاد همکاری‌ها تا تیر ۱۳۹۴. (۱۳۹۴).
- کارنامه چهارساله: گزارشی از عملکرد ستاد همکاری‌های وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه (۱۳۸۵-۱۳۸۹). (بی‌تا).

References

- Arefi, A. (2016). *Hawza; essence, past, present, future*. Qom, Iran: Eshraq & Erfan Institute. [In Persian]
- E'tesami, M. M. (2015, January 18). *Scientific session: Teaching religion in the formal education system and its challenges* [Conference]. Islamic Education Association, Hawza. [In Persian]
- Hoseinzadeh Shanechi, H. (2009). *History of education in Islam* (1st ed.). Qom, Iran: Al-Mustafa International Publications. [In Persian]
- Heydari, G. H. (n.d.). *Interview with the author* [Interview]. [In Persian]
- Zoa'alm, A. (n.d.). *Interview with the author* [Interview; former Secretary of the Cooperation Headquarters]. [In Persian]
- Roodsari, H. (2011). *Model of presence: A look at Martyr Beheshti's approach to education and training*. Tehran, Iran: Madreseh Publishing. [In Persian]
- Organization for Educational Research and Planning. (2008). *Shahid Beheshti and education*. Tehran, Iran: Madreseh Cultural Institute. [In Persian]
- Shalabi, A. (1976). *History of education in Islam* (M. H. Sāket, Trans.). Tehran, Iran: Daftare Nashre Farhange Eslāmī. [In Persian]
- Saed Razi, M. H. (2017). *An introduction to the interaction between the Hawza (seminary) and the Ministry of Education*. Tehran, Iran: Council of Specialized Hawza Affairs, Supreme Council of the Cultural Revolution. [In Persian]
- Latifi, A. (n.d.). *Interview with the author* [Interview]. [In Persian]
- Mohammadian, M. B. (n.d.). *Interview with the author* [Interview; former head of the Organization for Educational Research and Planning]. [In Persian]
- Maleki, M. (n.d.). *Interview with the author* [Interview; Secretary of the Cooperation Headquarters and Advisor to the Minister of Education]. [In Persian]
- Halghe-ye Vasl. (2006–present). *Issues 1–18*. [In Persian]
- Islamic Education Research Quarterly. (2007). *Islamic Education Research Quarterly*, 2(2–3). [In Persian]
- Dar Yek Negah: Performance Report of the Secretariat of the Cooperation Headquarters up to July 2015. (2015). Retrieved from <https://www.isna.ir/news/98102620445/>[In Persian]

- FourYear Report: Performance of the Secretariat of the Ministry of Education and Hawzas (2006–2010). (2011). Tehran, Iran: Ministry of Education, Organization for Educational Research and Planning. Retrieved from https://www.ketabium.com/product/1103623/%DA%A9%D8%A7%D8%B1%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%DA%86%D9%87%D8%A7%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%87%DA%AF%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B4%DB%8C%D8%A7%D8%B2-%D8%B9%D9%85%D9%84%D9%83%D8%B1%D8%AF-%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D8%AF%D9%87%D9%85%DA%A9%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1-%D8%AAD%D8%A2%D9%85%D9%88%D8%B2%D8%B4D%D9%88D%D9%BE%D8%B1%D9%88%D8%B1%D8%B4D%D9%88%D8%AD%D9%88%D8%B2%D9%87D%D9%87%D8%A7%DB%8CD%D8%B9%D9%84%D9%85%D9%8A-%D9%8713891385?utm_source=chatgpt.com). [In Persian]

